

The Birgittine Experience. Papers from the Birgitta Conference in Stockholm 2011, Claes Gejrot, Mia Åkestam & Roger Andersson (eds) (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Konferenser 82), Stockholm 2013. 400 s.

Utmärkt introduktion till aktuella teman inom Birgittaforskningen på 2010-talet

Konferenser är fruktbara möten för yngre och äldre forskare inom ett fält, men ifall fältet är brett så är mötet om möjligt ännu mer givande. Detta gäller även Birgittakonferensen 2011 vid Riksarkivet i Stockholm och de artiklar som nu publicerats som skörd från denna sammankomst. Föreliggande antologi innehåller olika aspekter, såväl materiella som immateriella, på den medeltida birgittinska fromheten och kulturen. Verket är publicerat på engelska, även Birgittaforskningens *lingua franca* idag. I förordet vill redaktörerna särskilt framhålla aspekter på konsten, texter och litteratur samt birgittinsk aktivitet utanför Vadstena. Boken är indelad i tre delar utgående från ovannämnda teman med 19 djupgående tillägg till snart 200 år av Birgittaforskning.

Den första delen inleds med doktoranden Ville Walta (Helsingfors universitet) artikel om birgittinska manuskriptfragment och rekonstruerandet av Nådendals klostrets bibliotek. Samtidigt diskuterar Walta om bruket av dessa fragment som källmaterial. På basis av sin analys, kan han konstatera att texter inte enbart rörde sig från Vadstena till dotterklostret, utan även tvärtom. Analysen är möjlig tack vare de omfattande resultaten av den digra undersökningen av fragmenten som pågick i Finland under flera års tid (*fragmenta membranaea*) vid Helsingfors universitet.

Experten på manuskript vid Nationalbiblioteket i Stockholm, Anna Wolodarski, ger en god jämförelse till Waltas text genom att presentera nya rön gällande Vadstena klostrets bibliotek. Trots reformationen har boksamlingen överlevt bättre än någon annan svensk samling, men kräver även en grundlig analys av de bevarade fragmenten, exempelvis ingen hel folio koralbok återstår. Wolodarski har dock lyckats identifiera 26 nya böcker vars proveniens är Vadstena, ur fragmentsamlingen vid Riksarkivet i Stockholm.

Äldre lektorn Veronica O'Maras (University of Hull) artikel behandlar Birgittas (ca 1303–1373) vitan i en engelsk kontext. Helgonets minne levde länge kvar, eftersom hon tillsammans med Katarina av Siena (1347–1380), sågs som en

kritiker av kyrkan. Två engelska texter samt ett kortare stycke har analyserats och det verkar som om Birgittas vita absorberats i kanon av nationella helgon i England.

Mer om den engelska kontexten erbjuds av Stuart Forbes, som presenterar ett arkeologiskt material i form av systrars och bröders gravar i klosterkyrkan i Syon. Skriftliga material om död och begravning producerat inom klostret kan de facto identifieras med de arkeologiska fynden. Artikeln är mycket belysande gällande fallstudien i Syon, men i någon mån saknar jag jämförelser till utgrävningar i exempelvis andra birgittiners eller cisterciensernas kloster i England eller på andra håll i Europa. Förhoppningsvis utkommer en mer omfattande undersökning i framtiden.

Det arkeologiska och konsthistoriska temat fortskrider då forskaren Kerstin Markus (Tallins universitet) presenterar härefter Pirita kloster i Tallinn som en visuell symbol för birgittinerordens självbild. Artikelns mål är att fråga vem som egentligen fanns bakom grundandet av birgittinerklostret utanför staden i det rådande politiska läget i början av 1400-talet. Temat behandlades av skribenten under jubileet 2007, vilket gör att det inte känns särskilt aktuellt för den invigde, men det är nyttigt att det nu presenteras i en sammanfattad form även på engelska.

Doktor Elina Räsäns artikel om en ny evaluering av det så kallade 'altarbrämet från Vittis' i Finland är däremot en mycket belysande text, där tolkningar erbjudna av äldre forskning ifrågasätts och nya rön erbjuds. Målet är att granska ursprunget till den kyrkliga textilen som presenterar jungfru Marias liv, vilken tidigare tillskrivits en Nädendalsnunna. Textilen har en förebild i Vadstena, och det är möjligt att det även är dess ursprung: troligen tog systrarna från moderklostret med sig textilen till Finland, föreslår Räsänen.

Forskningsassistent Angela Kappellers (Marburgs universitet) text om den birgittinska kronan, dvs. den korsformade linnekronan med de fem röda rundlarna som symboliserar Kristi sår, är även en mycket skicklig jämförande analys till hurdana kronor som bars av olika ordnar i Europa under högmedeltiden och deras förhållande till den birgittinska klädedräkten. Följaktligen utreds vilket som gör den birgittinska kronan speciell och även olika bilder av Birgitta iförd krona går igenom på ett mycket allmänbildande vis: den birgittinska kronan bars inte enbart av jungfrur som ett tecken på återhållsamhet, utan även av änkor inom Birgittas orden.

I äldre lektor Nirit Ben-Aryeh Debbys (Ben-Gurion University, Negev) artikel fortgår det konsthistoriska temat genom en presentation av Birgitta i florentinsk konst och därför även mot en bakgrund av de sociala och politiska förhållandena i staden under senmedeltiden. Både bilder av Birgitta och av hennes syn om Jesu födelse återkommer i konsten, både i kyrkor och i handskrifters illuminationer, i Florens redan vid slutet av 1300-talet. Temat har behandlats i någon mån inom Birgittaforskningen, men i varje fall är det mycket allmänbildande att granska vissa fall närmare och även relatera dessa till en bredare kontext.

Doktoranden Maria Husabø Oens (Oslo universitet) artikel om syn, kropp och bilder i Birgittas visionära upplevelser rider på vågen av fokus på kroppen och presenterar tankar kring mystiska uppenbarelser som fysiska hos Birgitta: ett

gammalt exempel är Birgittas känsla av att känna Jesusbarnet i sin kropp under en vision från jungfru Maria. Blev Birgitta däremot även influerad av de hon såg exempelvis vid besök i de romerska kyrkorna där Maria är mycket central i konsten? Författaren föreslår att så kunde vara fallet och troligen får vi höra mer om detta i Husabø Oens kommande forskning.

Docent Søren Kaspersens (Köpenhamns universitet) artikel om 'birgittinska' fresker i Skandinavien tar i likhet med Räsänens text även upp en gammal fråga till behandling. Kaspersen behandlar förhållandet mellan konsten i Vadstena och ett stort antal kyrkomålningar och handskrifters illuminationer i Sverige. Det verkar finnas ett samband mellan Birgittas världsbild, Vadstena kloster och fallstudien av kyrkomålningar i Sverige. Vid en läsning av detta, skulle jag ha önskat en kort jämförelse med vad som forskats kring Nådendals influenser på kyrkokonsten i Finland under 1400-talet, men detta kanske kommer att behandlas av författaren i framtiden. Kaspersen gör i denna text en mycket noggrann analys av vissa fall och deras förhållande till birgittinska texter, vilket dock ännu saknas å Finlands del.

Doktor Emilia Żochowskas (Collegium Volantile) text om förhållandet mellan magister Mathias (d. 1350) och Birgitta inleder en ny del av boken, som behandlar birgittinska texter och litteratur, men då särskilt litterära bilder. Zochowskas artikel är en god sammanfattning och jämförelse mellan vissa metaforer hos Mathias och Birgitta, vilket kunde indikera att de influerat varandra. Temat känns mycket bekant, delvis ganska slitet, men författaren föreslår även en noggrannare analys av temat i framtiden, vilket är välkommet.

Professorns i konsthistoria vid Arizona State University, Corine Schleifs, text om processioner i ett birgittinerkloster och en fallstudie av beställningsverk för konst till klostret som en del av att vandra och se i Maria Mai i Maihingen (i Nördlinger Ries i Bayern) är även en sorts studie både i hur konsten beställdes och sponsorerades och i hur konsten påverkade liturgin. Källor till artikeln är brevväxlingen mellan abbedissan och hennes nätverk i början av 1500-talet och jämförelser görs även till bevarade glasfönster i samma stil som de som ursprungligen beställdes till klostret, vilka utgör mycket intressanta ramverk för analysen även av nunnornas möjliga upplevelse av procession i sitt kloster.

Doktor Volker Schiers (Katolische Universität Eichstätt) artikel hör på sätt och vis ihop med Schleifs text och behandlar även den birgittinska liturgin och processionerna i klostret. Källor till detta är tre böcker kopierade i eller producerade för klostret Maria Mai. Processionsliturgin i detta fall har uppenbarligen sitt ursprung i Vadstena, konstaterar Schier. Dylig forskning har även idkats i Finland inom forskningsgruppen vid Helsingfors universitet samt vid Sibelius-Akademien, varför temat känns bekant och i någon mån kunde jämförelser till dessa nordliga exempel även ha gjorts. Artikelformen är dock begränsad, vilket gör att endast en fallstudie ofta kan presenteras, men förhoppningsvis för framtiden med sig bredare jämförelser mellan olika liturgiska traditioner och bruk inom orden.

Doktorand Eva-Maria Letzters (Stockholms universitet) artikel behandlar *exempla* i Birgittas uppenbarelsen brukade i svenska populära predikningar. Temat har i viss mån varit föremål för forskning i Sverige redan länge, men Letzters material är digert och hon kategoriserar främst de moraliska tendenserna

och likheter i narrativa element. Det finns stora olikheter i texterna, eftersom de har en mycket olika målgrupp: Birgitta skrev till eliten, predikningarna var till för den breda allmänheten, bara för att nämna vissa drag. Det blir intressant att höra mer om detta i Letzters kommande forskning.

Doktoranden vid Helsingfors universitet Leena Enqvist behandlar en synnerligen intressant text från Syons kloster, och denna *List of Faults* som ett exempel på ideologier för det sociala livet i en birgittinsk gemenskap. De minst allvarliga synderna ledde till fysiska straff, medan de värre ledde till sociala straff i form av tystnad, vilket naturligtvis utesluter personen ur gruppen. De allvarligaste synderna ledde till isolation, vilket kan ses som ett extremt fall av isolering ur gemenskapen. Det sociala spelade en roll i aktiviteterna åtminstone i idealet enligt denna lista från Syon, konkluderar Enqvist.

De följande artiklarna går närmare in på bokproduktion och redigeringsfrågor i antologin. Lektor Nils Dverstorps (Luleå tekniska universitet) text om möjlig kommersiell bokproduktion i Vadstena föreföll mycket intressant, eftersom jag genast kom att tänka på huruvida dylika analyser även kunde göras gällande andra birgittinerkloster. Ett faktum till att analysen är möjlig är dock att boksamlingen från Vadstena är synnerligen välbevarad och möjlig att rekonstruera i förhållande till exempelvis de få fragmenten från Nådendal. Dverstorp behandlar två fall, *Själinna tröst* och *Magnus Erikssons stadslag*, vilka både förefaller ha producerats i Vadstena men varit ämnade att brukas utanför klostret.

Docent Roger Anderssons (Stockholms universitet) text om en modern upplaga av den fornsvenska texten av Uppenbarelserna är en form av teoretisk bakgrund till det pågående projektet som leds av Andersson att utge en textkritisk version av Birgittas fornsvenska uppenbarelser. Det är glädjande att dylika projekt ännu får den rättmätiga finansiering de behöver och att den textkritiska forskningen kring de under de senaste tjugo åren utgivna latinska uppenbarelserna får en fortsättning i detta projekt, vars tema senast behandlades på 1800-talet. Anderssons artikel har mycket att ge i sin presentation av forskningshistorien kring utgivningen, vilket är mycket nyttig information. Tids nog får vi snart höra mer om frukterna av detta projekt.

Doktor Ingela Hedströms (Riksarkivet, Stockholm) text om *Lucidariumet*, som berör birgittinerreglerna, och dess uppkomst och versioner, här i fyra fall från Tyskland och ett från Finland. Artikeln är synnerligen intressant just i att den tar upp det sällsynta fragmentet från Nationalbiblioteket i Helsingfors i analysen. Tyvärr ses inte många hänvisningar till den senaste finländska forskningen kring temat, men antagligen kommer noggrannare analys kring temat att göras i framtiden. Hedström föreslår här att *Lucidariumen* härstammar från en svensk förlaga och att det spritts i två grenar, vilket visar att det fanns en regel för dem alla, men även variationer i hur texten fördes vidare.

Det digra verket om de senaste trenderna inom Birgittaforskningen får en värdig slutkläm av forskaren Jonathan Adams (Uppsala universitet) analys av språklig mix i medeltida birgittinska manuskript. Det har redan länge inom forskningen föreslagits att det etablerades ett särskilt 'vadstenaspråk' då texterna kopierades och spreds, vilket Adams noggrant behandlar i en kvantitativ analys. För den oinvidige i dylika metoder känns artikeln något svårbegriplig, men i varje fall förefaller det som om statistik har något att erbjuda även i analys av

språkbruk. Adams föreslår slutligen att dylika undersökningar kunde belysa dels mekaniken i hur skrivarna arbetade och att en del av det som förefaller vara översättningsmisstag de facto kan vara avsiktliga adaptationer.

I det stora hela ger antologin en mycket bra helhetsbild om variationen av teman som just nu är relativt heta inom Birgittaforskningen. För ett femtiotal år sedan skulle verket antagligen ha utkommit på svenska, vilket länge var det diktande språket i en nationell svensk Birgittaforskning, men idag är engelskan tacksamt tongivande och möjliggör bredare forskningsmöjligheter, jämförelser, tillgänglighet och nätverk över hela världen. Den största behållningen med antologin är förvisso den stora spridningen: birgittinerna behandlas från norr till söder, genom mycket varierande teman, av forskare runtom i världen. År 2015 är det dags för nästa konferens i Syon och förhoppningsvis får vi även då ta del av intressanta nya rön, nya evalueringar och diskussion, och senare följaktligen fler tillägg i skriftlig form, i likhet med föreliggande skörd av artiklar. Dylika antologier ger i efterhand även en fin tidsbild över forskningsläget och fungerar väl som introduktioner till det enorma fältet av möjligheter för nya Birgittaforskare.

Eva Ahl-Waris, fil.dr.
Självständig forskare
eva[at]evaahl.fi